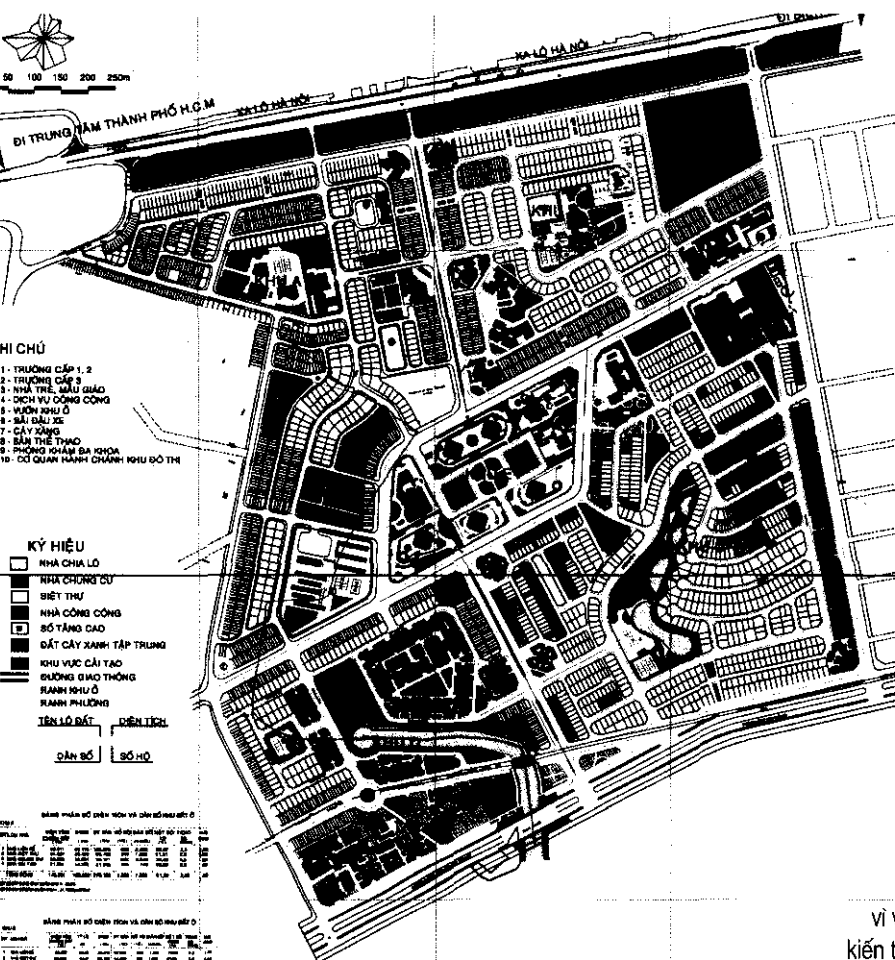

ĐẶC TRƯNG NƠI CHỖN VÀ TẠO LẬP

BẢN SẮC ĐÔ THỊ

ThS.KTS. Lê Anh Đức
Trưởng ĐH Kiến trúc TP.Hồ Chí Minh

đầu tư xây dựng, gắn liền đồ án quy hoạch với thực tế quản lý và thực thi quy hoạch. Trong đó, một mắt xích rất quan trọng của quá trình này chính là “kiến tạo nơi chốn - Places making”. Kiến tạo nơi chốn là một quá trình đánh giá một cách chi tiết về mọi mặt của các khu vực trong đô thị nhằm tìm ra những giá trị đặc trưng. Việc đề xuất những ý tưởng quan trọng xuất phát từ những giá trị của nơi chốn sẽ góp phần làm cho các đồ án quy hoạch và thiết kế đô thị mang tính khả thi cao hơn.

Trong TKĐT, kiến tạo nơi chốn mang lại một giá trị quan trọng chính là tạo ra một bản sắc riêng cho từng đô thị. Đối với TP.HCM hiện nay nói riêng và các đô thị Việt Nam nói chung, kiến tạo nơi chốn vẫn chưa có vai trò cụ thể trong công tác TKĐT, đây chính là những nguyên nhân gây ra những bộ mặt kiến trúc đô thị đơn điệu, thiếu bản sắc, chất lượng thiết kế đô thị không đáp ứng nhu cầu quy hoạch và phát triển đô thị. Chính vì vậy, cần phải đưa các lý luận quan trọng của kiến tạo nơi chốn vào công tác TKĐT.

2. NHẬN DẠNG NƠI CHỖN - KIẾN TẠO NƠI CHỖN

Trước đây hầu hết công tác nghiên cứu TKĐT chỉ được thực hiện trên các yếu tố không gian, vật thể; trong khi đó các yếu tố con người, cộng đồng và các yếu tố phi vật thể còn phần nào chưa được nghiên cứu đúng mức.

Kiến tạo nơi chốn là một quá trình nghiên cứu và đưa các giá trị đặc trưng riêng của từng khu vực vào công tác thiết kế và

Các giá trị đặc trưng nơi chốn bao gồm nhiều yếu tố toàn diện trên rất nhiều lĩnh vực: Không gian, đặc trưng tự nhiên, điều kiện văn hóa lịch sử

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Gần đây, thiết kế đô thị (TKĐT) đang được nhắc đến như là một công tác quan trọng nhằm đưa các đồ án quy hoạch tiến gần đến với người dân, gắn kết việc quy hoạch không gian với quá trình

...Xác định những giá trị đặc trưng của từng khu vực và cụ thể hoá những giá trị này vào công tác quy hoạch và thiết kế đô thị là một trong những nội dung rất quan trọng và cần thiết nhằm đảm bảo tính thực thi của các đồ án quy hoạch. Đưa công tác quy hoạch tiến gần hơn với thực tế, và tạo sự thuận tiện cho việc triển khai và quản lý quy hoạch...

Các giá trị về tính đa dạng, sự sinh động của hoạt động sống tại các khu vực là một trong những giá trị quan trọng mà kiến tạo nơi chốn mang lại

quy hoạch đô thị. Một số khái niệm đặc trưng của kiến tạo nơi chốn:

+ Nhận dạng các đặc trưng nơi chốn:

Place identity - Nhận dạng các giá trị đặc trưng của nơi chốn là quá trình nghiên cứu đánh giá và tìm ra những giá trị đặc trưng của khu vực. Đây chính là bản sắc riêng của từng khu vực. Việc tìm ra những đặc trưng của khu vực này khác với những khu vực khác không phải là điều dễ dàng. Việc nhận dạng này đã được thực hiện bằng nhiều phương thức.

- Các giá trị tự nhiên: giá trị về cảnh quan tự nhiên và các đặc trưng của từng vùng là một trong những phương thức quan trọng phản ánh giá trị nơi chốn của các khu vực. Các giá trị tự nhiên luôn được xem là yếu tố cơ bản hình thành các giá trị văn hoá, tính cách con người. Giải pháp không gian kiến trúc, sử dụng vật liệu, ...

- Công trình Kiến trúc: Các công trình kiến trúc là phương thức nhận dạng đặc trưng nơi chốn đầu tiên và là phương thức dễ nhận biết do tính biểu tượng. Tuy nhiên, trong quá trình hội nhập, nhiều khu vực đã mất đi những đặc trưng kiến trúc vốn có.

- Các giá trị văn hoá và con người: Quan trọng nhất trong các giá trị nơi chốn chính là yếu tố con người và cảm nhận của con người đối với khu vực. Các giá trị nơi chốn quan trọng luôn được quan sát và cảm nhận bởi con người và cộng đồng sinh sống trong khu vực. Mục tiêu quan trọng nhất của kiến tạo nơi chốn chính là mang lại những giá trị cuộc sống cho con người và con người chính là thước đo đánh giá cho quá trình kiến tạo nơi chốn (G. Butina Watson -2006).

- Ngày nay, quá trình toàn cầu hoá đang diễn ra nhanh chóng trên hầu hết các khu vực. Các mục tiêu kinh tế, chính sách các yếu tố về phát triển môi trường, phát triển bền vững đang

được nhiều địa phương quan tâm. Yếu tố phát triển bền vững, các vấn đề về phát triển con người cũng như phát triển các giá trị cuộc sống cần được nghiên cứu trong quá trình kiến tạo nơi chốn.

+ Các tiêu chí quan trọng của quá trình kiến tạo nơi chốn:

- Mối quan hệ giữa phát triển và các giá trị hiện hữu: trong đó có 1 khái niệm quan trọng được gọi là tính thấm thấu - permeability. Trong đó các giá trị cũ và mới hoà quyện với nhau, đảm bảo một sự phát triển hài hoà trên nền tảng các giá trị hiện hữu.

- Sự bám rễ - Rootedness: Khái niệm về sự bám rễ rất quan trọng, khái niệm này liên quan đến các giá trị của cộng đồng dân cư, các yếu tố về cuộc sống hiện tại và sự lựa chọn tương lai của người dân. Sự bám rễ có phần nào mâu thuẫn với những giải pháp phát triển mới của quá trình thiết kế đô thị. Nhiệm vụ của kiến tạo nơi chốn là dung hoà giữa cái mới và cái cũ, giữa các thay đổi và những giá trị truyền thống tồn tại ở khu vực.

- Sinh khí - Vitality: Quá trình kiến tạo nơi chốn phải tạo ra sự xen cài giữa cuộc sống và không gian xung quanh. Con người cảm thấy thân thiện với không gian đường phố. Yếu tố quan trọng trong quá trình kiến tạo nơi chốn là tạo cho con người cảm giác năng động, tích cực tham gia vào các hoạt động trong đô thị, tạo ra sinh khí cho cuộc sống đối với tất cả mọi người dân.

- Tính đa dạng - Variety: Kiến tạo nơi chốn phải tạo ra được rất nhiều lựa chọn sống cho người dân trong đô thị. Các hoạt động đa dạng, các khu phức hợp, các tiện nghi đa dạng của đô thị rất cần được nghiên cứu trong quá trình kiến tạo

nơi chốn.

- Tính đàn hồi - Resilience: Là khái niệm về sự chấp nhận và ứng xử của cộng đồng đối với các yếu tố thay đổi. Khả năng lựa chọn thay đổi cách sống, hoàn cảnh và đặc biệt là các yếu tố mới mà quá trình TKĐT mang lại cho khu vực.

- Tính rõ ràng - Legibility: Đây là tiêu chí quan trọng của quá trình kiến tạo nơi chốn và cũng là một tiêu chí quan trọng trong thiết kế đô thị. Sự rõ ràng, dễ nhận biết là cơ sở quan trọng cho quá trình thiết kế, tạo ra những nhận biết về đặc trưng cũng như những giá trị quan trọng của nơi chốn.

Để đảm bảo các thực hiện tốt quá trình kiến tạo nơi chốn. Thực tế theo kinh nghiệm của Anh, quá trình này đòi hỏi phải có những điều kiện quan trọng như sau:

- Trao quyền thực thi: quá trình này đòi hỏi các thể chế, chính sách cụ thể và hướng dẫn trong quá trình TKĐT.

- Tránh sự hoài cổ: Các giá trị nơi chốn và sự bền vững không phải lúc nào cũng xuất phát từ các giá trị hoài cổ. Kiến tạo nơi chốn không hướng đến những giá trị hoài cổ và phát triển những giá trị này.

- Tạo mối liên kết: Môi trường sống được tổ chức và liên kết với điều kiện tự nhiên.

3. THỰC TRẠNG VỀ KIẾN TẠO NƠI CHỐN TRONG THIẾT KẾ ĐÔ THỊ TẠI TP.HCM

Các lý luận về kiến tạo nơi chốn đã được xây dựng trong quy trình TKĐT tại nhiều nước trên thế giới, tuy nhiên chưa được nghiên cứu trong các đồ án TKĐT hiện nay tại Việt Nam nói chung và TP.HCM nói riêng. Vì vậy, hiệu quả và chất lượng của TKĐT chưa cao, các đặc trưng và bản sắc của các đô thị không được thể hiện trong các đồ án TKĐT.

+ Thực trạng những vấn đề đặc trưng nơi chốn trong TKĐT tại TP.HCM

Trong quá trình quy hoạch hiện nay, khái niệm, nội dung và quy trình về TKĐT vẫn chưa được hiểu một cách rõ ràng vì vậy kiến tạo nơi chốn vẫn chưa được xem là phần cốt lõi của quá trình thiết kế. Các đặc trưng nơi chốn không được khai thác một cách hiệu quả, TKĐT (cũng như quy hoạch đô thị) không đạt được chất lượng cao.

Các vấn đề về đặc trưng nơi chốn và hiệu quả TKĐT hiện nay thường được nhận thấy rằng:

- Thiếu quá trình nhận biết các đặc trưng nơi chốn nên mức độ thực hiện các đồ án sơ sài, thiếu chiều sâu. Không tìm ra đặc trưng và bản sắc của từng khu vực. Các giá trị đặc trưng và bản sắc không được tiếp tục gìn giữ và phát huy.

- Không gian đô thị được thiết kế thiếu đặc trưng, các đồ án TKĐT chú trọng nhiều đến yếu tố hình thể, vật chất, không gian và thiếu quan tâm đến các giá trị cuộc sống, các hoạt động sống của người dân khu vực.

- Hầu hết các dự án chỉ tập trung vào khía cạnh hiệu quả đầu tư mà thiếu quan tâm đến yếu tố con người. Chính vì vậy nhiều đồ án quy hoạch các khu vực kém khả thi hoặc không mang lại chất lượng cao cho cuộc sống.

- Khía cạnh môi trường và các điều kiện tự nhiên thường ít được khai thác.

+ Một số đặc trưng nơi chốn cần khai thác trong thiết kế đô thị tại TP.HCM

TP.HCM là một đô thị có tốc độ phát triển nhanh chóng và là nơi tập trung rất nhiều hoạt động rất đa dạng của người dân. Công tác thiết kế đô thị tại các khu vực khác nhau của đô thị sẽ mang lại hiệu quả cao nếu tìm được những giải pháp khác nhau mang lại đặc trưng cho từng khu vực. Nhận biết, giữ gìn và phát triển các giá trị khác nhau của nơi chốn tại từng khu vực TP.HCM sẽ tạo điều kiện và tăng tính khả thi cho các đồ án TKĐT cũng như mang lại hiệu quả cao cho việc đầu tư.

Có thể nhận thấy một số giá trị đặc trưng cần khai thác trong các đồ án như sau:

- Giá trị của hệ thống tự nhiên: Có rất nhiều khu vực khác nhau trong đô thị có những giá trị đặc trưng tự nhiên riêng biệt: khu vực có nhiều cây xanh, khu vực ven kênh rạch, khu vực ngập nước do thủy triều... các đặc trưng tự nhiên này tạo ra nhiều hình thái không gian đô thị khác nhau. Các khu vực ven kênh rạch ở Quận 7, Quận 8 có nhiều khu vực có không gian đặc trưng kênh rạch của khu vực đồng bằng Sông Cửu Long.

- Giá trị văn hóa và lịch sử: Yếu tố lịch sử và văn hóa hầu như đang bị mai một dần trước sự phát triển nhanh của đô thị đang rất cần được giữ gìn, bảo tồn và khai thác hợp lý. Tuy vậy cũng không nên quá hoài cổ khi tạo ra những hình thức không gian kiến trúc hoài cổ, hạn chế sự phát triển.

- Giá trị của các hoạt động sinh hoạt: Có lẽ các hoạt động sinh hoạt của người dân thành phố là đặc trưng quan trọng nhất có thể khai thác tại TP.HCM. Đây là một đặc điểm quan trọng hình thành bản sắc đô thị, đặc biệt là các hoạt động đường phố.

Các khu vực sau khi cải tạo thiếu quá trình thiết kế đô thị và phát triển các giá trị đặc trưng, thiếu sự gắn kết giữa khu vực mới và cũ

Trong đó mỗi khu vực đô thị lại có những đặc trưng đường phố riêng: khu trung tâm Quận 1, khu Chợ Lớn, các khu dân cư hiện hữu.

- Giá trị đặc trưng phát triển: Các khu vực phát triển cũng mang lại những giá trị đặc trưng: không gian và hình thái mang tính hiện đại, đặc trưng cho sự phát triển cho các khu vực trung tâm đô thị mới. Tuy nhiên, cần tránh sự phát triển ồ ạt một cách thiếu cân nhắc.

Vấn đề hiện nay là hầu hết các đồ án đã có phân tích các giá trị khu vực nhưng chưa khai thác các giá trị đặc trưng một cách hiệu quả. Do vậy, có một số quan điểm cần xây dựng và xác định như sau:

- Cần xem xét và phân chia các khu vực theo đặc trưng riêng của từng khu vực.
- Các đặc trưng nơi chốn cần được xem xét trên hai khía cạnh vật thể và phi vật thể.
- Yếu tố con người cần được xem là tiêu chí hàng đầu trong quá trình.

4 KẾT LUẬN VÀ KIẾN NGHỊ

Xác định những giá trị đặc trưng của từng khu vực và cụ thể hoá những giá trị này vào công tác quy hoạch và thiết kế đô thị là một trong những nội dung rất quan trọng và cần thiết nhằm

đảm bảo tính thực thi của các đồ án quy hoạch. Đưa công tác quy hoạch tiến gần hơn với thực tế, tăng tính khả năng và tạo sự thuận tiện cho việc triển khai và quản lý quy hoạch. Việc đưa vào giảng dạy cho ngành quy hoạch đô thị là việc cần thiết nhằm cung cấp kiến thức và kỹ năng cho sinh viên trong việc thực hiện các đồ án thực tế.

Tuy vậy, kiến tạo nơi chốn là một khái niệm còn khá mới đối với quy hoạch và thiết kế đô thị ở Việt Nam. Do đó, quá trình này cần được xem xét và cụ thể hoá trong các vấn đề về lý luận, cũng như có những nghiên cứu quy trình áp dụng cho thực tế Việt Nam. [2]

Tài liệu tham khảo:

- Place Making : Place Identity & Communities, Oxford[RTF bookmark end: }
Hayward, R. and McGynn, S. (eds) 1993, Making Better Places: Urban Design Now, Oxford: Butterworth Architecture, 1993.
3 Ian Lyne (2006), Urban Design, Paper for Presentation at the Workshop Nha Trang 9/2006.
4 Llewelyn Davies (2000), Compendium Urban design, Housing Corporation,
Woodward, K., (ed) 1997, Identity and Difference, London: Sage.